LUONTOPANEELIN LAUSUNTO KOSKIEN VALTIONEUVOSTON SELONTEKOA KESTÄVÄN KEHITYKSEN GLOBAALISTA TOIMINTAOHJELMASTA AGENDA2030:STA KOHTI HIILINEUTRAALIA HYVINVOINTIYHTEISKUNTAA

Luontopaneeli kiittää lausuntopyynnöstä koskien Valtioneuvoston selontekoa kestävän kehityksen toimintaohjelma Agenda2030:n toimeenpanosta.

YK:n uusimman kestävän kehityksen raportin mukaan Suomi on saavuttanut globaalisti kaikkein parhaiten Agenda2030:n tavoitteet. Arvion perusteella Suomi on saavuttanut hieman yli 86 prosenttia asetetuista 17:stä kestävän kehityksen tavoitteista. On kuitenkin tärkeää ymmärtää, että monissa ympäristötavoitteissa Suomi ei ole onnistunut. Olemme huolestuttavan kaukana tavoitellusta luontokadon pysäyttämisestä sekä vesiensuojelutavoitteista, ja myös Suomelle EU:ssa sovitut ilmastotavoitteet ovat jäämässä toteutumatta. Luontopaneeli on tutustunut Valtioneuvoston selontekoon erityisesti luontonäkökulmasta. Ehdotamme lausunnon lopussa myös muutamia erityisen vaikuttavia kestävän kehityksen kysymyksiä / toimenpiteitä, jotka olisivat Suomelle vaikuttavia.

Luontopaneeli katsoo, että Agenda2030 toimeenpanoa koskevan selonteon tulee ohjata nykyistä selkeämmin kohti kestävyystavoitteiden kokonaisvaltaista toteutumista ja tulevaisuudenkuvaa, joka rakentuu vahvan kestävyyden varaan. Tämän ohjaavuuden ja tulevaisuudenkuvan aikaansaamiseksi tavoitteita täytyy lähestyä kokonaisvaltaisesti ja niiden keskinäisriippuvuuksia ymmärtäen. Nyt selonteossa tavoitteita käsitellään pitkälti toisistaan erillisinä, mikä ei tue kokonaisvaltaista lähestymistä. Hallitusten välisen Luontopaneelin, IPBESin, tuore raportti korostaa, että jos keskitytään jonkin tavoitteen toteutumiseen, saattaa tällä olla toisia tavoitteita haittaavia vaikutuksia (IPBES 2024). Oleellista olisi löytää toimet, jotka tukevat samanaikaisesti useita tavoitteita. Esimerkiksi monet luonnonsuojelutoimet voivat tukea samanaikaisesti luontokadon pysäyttämistä, ihmisten terveyttä ja metsien ja maatalouden resilienssiä eli häiriönsietokykyä. Kokonaisvaltainen lähestyminen vaatii hallinnonalojen ja sektoreiden välisten siilojen purkamista sekä johdonmukaista politiikkaa, jossa kestävyystavoitteiden kytkökset ymmärretään. Luontopaneelilla on ehdotuksia tämän toteuttamiseksi lausunnon lopussa.

Agenda2030 tilannekuva: ekologinen kestävyys

Selonteossa tuodaan esille, että “vaikka luonnon monimuotoisuuden väheneminen on maailmanlaajuinen huolenaihe, niin Suomen tärkeimpien lajien suojelutaso on paljon parempi kuin useimmissa OECD-maissa". Suomen luonnon lajien (ja luontotyyppien) uhanalaisuus tunnetaan hyvin (Hyvärinen ym. 2019; Kontula & Raunio 2018), ja arviointi kestää kriittisen tarkastelun. On tärkeää ymmärtää, että Suomessakin luonnon köyhtyminen on syventynyt vuosikymmeniä eikä riittäviä toimia sen pysäyttämiseksi ole tehty (Kotiaho ym. 2023). Suomen 48 000 lajista vajaa puolet tunnetaan niin hyvin, että niiden uhanalaisuus on voitu arvioida. Viimeisin uhanalaisuusarviointi valmistui vuonna 2019. Sen mukaan 12 prosenttia arvioiduista lajeista on uhanalaisia eli niillä on vähintään korkea todennäköisyys hävitä Suomesta. Suomesta tiedetään jo hävinneen yli 300 eliölajia (Hyvärinen ym. 2019).

Luontopaneelin näkemyksen mukaan luonnon köyhtymisen torjunnan olisi tullut näkyä vahvemmin jo selonteon johdantokappaleissa ilmastonmuutoksen hillinnän rinnalla. On tärkeää muistaa, että ilmastonmuutoksen hillintä ja luonnon köyhtymisen pysäyttäminen ovat toisiaan tukevia tavoitteita.

Pääministeri Orpon hallitusohjelman (Valtioneuvosto 2023) tavoitteena on yhteistyössä turvata luontopääoma, pysäyttää luontokato osana kestävää talouspolitiikkaa ja kääntää yhteiskunnan

toiminta luontopositiiviseksi. Hallitus haluaa vahvistaa puhtaan ja monimuotoisen luonnon merkitystä Suomen kilpailuetuna ja suomalaisen elämänlaadun lähteenä, ja positiivisista vaikutuksista luontoon halutaan tehdä Suomen vientituote. Suomen kansallisen luonnon monimuotoisuusstrategian luonnoksessa luontopositiivisuudella tarkoitetaan sitä, että luonnon tila olisi vuoteen 2035 mennessä parempi kuin se oli vuonna 2020. Tämän edellytyksenä on luontokadon pysäyttäminen vuoteen 2030 mennessä.

Luontopaneeli on huolissaan tilanteesta, jossa Suomella ei ole voimassa olevaa kansallista luonnon monimuotoisuusstrategiaa ja sen toimintaohjelmaa. Edellinen strategiakausi on päättynyt jo vuonna 2020. Luontotavoitteiden valtavirtaistaminen yli hallinnonalojen ja eri sektoreiden tarvitsee taakseen strategian, jossa selkeästi tunnistetaan luontokadon pysäyttämiseksi tarvittavat toimet. Jos hallitus on vakavissaan kirjaamissaan luontotavoitteissaan, tulee sen työssään priorisoida luonnon monimuotoisuusstrategian hyväksymistä.

EU:n ennallistamisasetuksen ja kansallisen ennallistamissuunnitelman merkitystä luontokadon pysäyttämiselle Suomessa olisi syytä käsitellä selonteossa laajemmin. Ennallistamisasetuksen velvoitteet ovat hyvin konkreettiset ja niiden saavuttaminen vaatii johdonmukaista politiikkaa yli hallinnonalojen. Konkreettisten, jo heikennettyjä elinympäristöjä koskevien ennallistamistoimien lisäksi tavoitteiden saavuttaminen edellyttää nykyistä voimakkaampaa luontoa heikentävään toimintaan puuttumista ja elinympäristöjen heikentämisen pysäyttämistä.

Luontotyyppien ja lajien elinympäristöjen suojelu on luonnonsuojelun kulmakivi, eikä luontokatoa voida pysäyttää ilman suojelualueiden merkittävää laajentamista. Suojelua tulisi laajentaa erityisesti Etelä-Suomessa, koska nykyinen suojelualueverkosto painottuu Pohjois-Suomeen, ja luontotyyppien ja lajien uhanalaisuus painottuu voimakkaasti eteläiseen Suomeen. Suojelualueverkoston laajentaminen Etelä-Suomessa on myös oikeudenmukaista luonnon monimuotoisuuden tarjoamien hyötyjen saavutettavuuden näkökulmasta. Kattavan ja nykyistä paremmin kytkeytyneen suojelualueverkoston luominen on tärkeää, sillä osaan uhanalaistumiskehityksen taustalla olevista tekijöistä voi vaikuttaa vain lisäsuojelulla. Tiukasti suojeltujen alueiden lisäksi tarvitaan luonnon turvaamisen valtavirtaistamista myös suojelualueiden ulkopuolella.

Suomi on sitoutunut siihen, että luonnonsuojelullisesti arvokkaat vanhat metsät tunnistetaan ja suojellaan tiukasti, ja että vanhojen metsien suojelukriteerit määritellään Euroopan komission ohjeistuksen mukaan tieteellisesti. Luontopaneelin näkemyksen mukaan vanhan metsän kriteereiksi nyt esitetyt puuston ikärajat ja kuolleen puun tilavuudet ovat liian korkeita. Ehdotetuilla kriteereillä on väistämätöntä, että EU:n biodiversiteettistrategian tavoitteen vastaisesti merkittävä osa Suomen lajiston turvaamisen kannalta riittävän vanhoista metsistä jää suojelun ulkopuolelle. Jotta suojelun päätavoite, eli metsälajiston uhanalaistumisen pysäyttäminen, toteutuisi, tulisi suojelualueverkostoa ja eri alueiden kytkeytyneisyyttä vahvistaa etenkin Etelä-Suomessa. Tämän tavoitteen kanssa ei ole linjassa esitys, jossa esimerkiksi Etelä-Suomen 120–140-vuotiaiden vanhojen metsien suojeluarvoa ei tunnisteta ja ne jäävät ehdotettujen kriteerien vuoksi liittämättä suojelualueverkostoon. Esitetyt kriteerit liian korkeine raja-arvoineen eivät tule riittävässä määrin parantamaan Suomen metsälajiston suojelutilannetta, mikä kuitenkin on ollut EU:n biodiversiteettistrategian keskeisimpiä tavoitteita.

Luontopaneeli on esittänyt suojelualueverkoston laajentamiseen mallia, jossa asetetaan jokaisen maakunnan tehtäväksi suunnitella, miten ne saavuttavat kaikissa maakunnan alueella esiintyvissä luontotyypeissä 30 prosentin oikeudellisen suojelun pinta-alatavoitteen ja siihen sisältyvän 10 prosentin tiukan suojelun pinta-alatavoitteen.

Tavoite 2. Poistaa nälkä, saavuttaa ruokaturva, parantaa ravitsemusta ja edistää kestävää maatalloutta.

Luontopaneeli kiinnittää huomiota selonteon ruokaturvaa käsittelevään kappaleeseen, jossa luonnon monimuotoisuutta tukeva maatalous on nostettu vain heikosti esille. Luontopaneeli julkisti vuonna 2024 laajan katsauksen Suomen maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden tilasta (Lehikoinen ym. 2024). Selvityksen mukaan maatalousalueiden luonnon monimuotoisuus on jatkanut köyhtymistään 2000-luvun Suomessa. Monimuotoisuutta voidaan parantaa suhteellisen yksinkertaisilla toimilla, kuten lisäämällä niittyjä ja viljelemättömiä alueita sekä edistämällä luomutuotantoa. Monimuotoisuustoimet edistävät usein myös maaperän kasvukuntoa, vesiensuojelua ja ilmastotavoitteiden saavuttamista. Luontokatoa voidaan torjua kotimaista ruoantuotantoa vaarantamatta – päin vastoin, monimuotoinen maatalousluonto auttaa turvaamaan kestävän ruoantuotannon edellytykset. Luonnon monimuotoisuutta tukeva maatalous parantaa myös maamme ruoantuotannon kriisinkestävyyttä.

Luontopaneeli on uusimmassa mietinnössään (Laako ym. 2024) suositellut kriteereiden luomista uudistavalle ja luonnon monimuotoisuutta tukevalle regeneratiiviselle ruoantuotannolle. Tämä tukisi jatkossa SDG2-tavoitteen toteutumista. Kriteerien laatimisessa on oleellista kiinnittää huomiota ruokajärjestelmän, luonnon monimuotoisuuden, veden, ilmaston ja ihmisen ja luonnon yhteisen terveyden välisiin kytköksiin.

Tavoite 3. Taata terveellinen elämä ja hyvinvointi kaiken ikäisille

Selonteon mukaan “Ympäristöministeriön valmisteleman Kansallisen luonnon virkistyskäytön strategian 2030 ja sen toimintaohjelman 2023–2025 toimeenpanoa jatketaan laajapohjaisessa yhteistyössä ihmisten hyvinvoinnin ja kansantalouden myönteisten vaikutusten saavuttamiseksi. Strategian ja toimenpideohjelman tavoitteina on parantaa lähiluonnon saavutettavuutta, edistää terveyttä ja hyvinvointia, vaalia luonnon kestävyyttä virkistyskäytössä, tunnistaa voimavaroja ja yhteistyöpotentiaalia sekä huomioida luonnon virkistyskäytön monimuotoisuus. Valtion retkeilyalueet kootaan selkeäksi kokonaisuudeksi Metsähallituksen Luontopalveluiden alle, ja niitä kehitetään kansallispuistojen kaltaisena brändinä luonnon hyvinvointivaikutusten vahvistamiseksi.”

Luontopaneeli kiinnittää huomiota Metsähallituksen Luontopalveluihin kohdistuneisiin säästöihin, joiden kautta retkeilyalueiden ylläpito ja kehittäminen ovat heikentyneet. Luontopaneeli on uusimmassa mietinnössään käsitellyt ihmisen ja ympäristön yhteistä terveyttä sekä nostanut esille siihen liittyviä suosituksia (Laako ym. 2024). Niistä yksi tukisi jatkossa vahvasti SDG3-tavoitetta: perustetaan kansallinen luontoterveys-ohjelma, jonka tavoitteena on tuoda luonnon terveyshyödyt kaikkien saataville osana jokapäiväistä arkea.

Tavoite 14. Säilyttää meret ja merten tarjoamat luonnonvarat sekä edistää niiden kestävää käyttöä

Itämerellä pitkään tehty suojelutyö on ollut arvokasta ja todennäköisesti hidastanut luontokadon etenemistä. Toimet rannikkovesien luonnon monimuotoisuuden tukemiseksi ovat kuitenkin olleet tähän mennessä riittämättömiä. Luontopaneelin rannikkoluonnon tilaa käsittelevä raportti osoitti, että Suomen rannikkovesissä tapahtuvan luontokadon merkittävin ajuri on rehevöityminen, eikä sitä ole saatu hillittyä tavoitteista huolimatta (Boström ym. 2024). Petteri Orpon hallitusohjelmassa on sitouduttu edistämään vesistöjen parempaa ekologista tilaa sisävesissä ja merialueilla. Rehevöitymisen vähentäminen on avainasemassa tämän tavoitteen saavuttamiseksi. Luontopaneeli

on uusimmassa mietinnössään suositellut, että kaikille maankäyttömuodoille tulisi asettaa sitovat vesiensuojelun tavoitteet ja velvoitteet sekä kiinnittää huomiota vesi- ja maaekosysteemien kytköksiin (Laako ym. 2024). Toimenpidesuunnitelmissa tulisi huomioida maa- ja metsätalouden vaikutukset vesistöihin valuma-aluetasolla aina pienistä puroista ja noroista Itämereen. Lähtökohtana tulee olla, että maankäyttö ei saa heikentää vesien ekologista tilaa.

Tavoite 15. Suojella maaekosysteemejä, palauttaa niitä ennalleen ja edistää niiden kestävää käyttöä; edistää metsien kestävää käyttöä; taistella aavikoitumista vastaan; pysäyttää maaperän köyhtyminen ja luonnon monimuotoisuuden häviäminen

Luontopaneeli painottaa, että Suomen luontotyypit – etenkin metsäiset luontotyypit – ovat edelleen heikentyneet 2000-luvulla (Kotiaho ym. 2023). Heikkenemisen syynä ovat sekä metsäisten alueiden laadun heikentäminen että metsäkato, jota syntyy, kun metsää raivataan esimerkiksi rakentamisen ja maatalouden käyttöön. Myös tunturiluonnon heikentyminen on jatkunut 2000-luvulla muun muassa ylilaidunnuksen vuoksi.

Luontopaneelin tekemän skenaariotarkastelun mukaan Suomen metsä- ja suoluontotyyppien tila voidaan saada paranemaan merkittävillä lisätoimilla ja tavoitteet luontokadon pysäyttämisestä ja luonnon kääntämisestä elpymisuralle voidaan näin saavuttaa vuoteen 2035 mennessä (Kotiaho ym. 2023). Arvioidut lisätoimet koskevat metsien ja soiden lisäsuojelua sekä ennallistamista, talousmetsien luonnonhoidon tason nostoa sekä metsitystä. Skenaariossa esitetyt lisätoimet pohjautuvat EU:n biodiversiteettistrategian, EU:n ennallistamisasetuksen ja maankäyttösektorin ilmastosuunnitelman tavoitteisiin sekä nykyisten sertifiointikriteerien minimitavoitetasojen nostamistarpeeseen.

Muutokset lajistossa ja luonnon tilassa ovat hitaita. Luontopaneeli ehdottaa, että Suomessa asetettaisiin riippumaton tutkijaryhmä, joka laatisi pitkän aikavälin suunnitelman luontokadon torjumiseksi. Työn täytyy olla pitkäjänteistä, ja suunnitelma voisi ulottua jopa vuoteen 2070. Ilmastolakia vastaava luontolaki vahvistaisi luontopolitiikan pitkäjänteisyyttä sekä eri ministeriöiden ja toimialojen tavoitteellisuutta ja toimien johdonmukaisuutta luontohaittojen minimoimiseksi. Luontopolitiikan seurantaa toteuttamaan voitaisiin perustaa luontopolitiikan arviointineuvosto, jonka toiminta ei olisi sidottua hallituskausiin.

Ilman jatkuvien luontohaittojen hillitsemistä merkittävätkään lisätoimet eivät riitä pysyvästi kääntämään luonnon tilaa elpyväksi. Luontohaittamaksulla, maankäytön muutosmaksulla tai rakentamista ja muuta maankäyttöä koskevalla velvoittavalla ekologisella kompensaatiolla voitaisiin toteuttaa aiheuttaja maksaa -periaatetta, hillitä luontohaittojen syntymistä ja siirtää maankäytön luontovaikutuksista syntyvää kustannusrasitusta niille toimijoille, jotka ovat vastuussa luonnon tilan heikentämisestä.

Luonto tarvitsee elpyäkseen ennen kaikkea elintilaa. Metso- ja Helmi-ohjelmien suojelu- ja ennallistamistavoitteita tulisi laajentaa huolehtien resurssien riittävyydestä tavoitteiden saavuttamiseksi. Metso-ohjelman toimeenpanon nopeuttamiseksi voisi selvittää vapaaehtoisen osamaksumallin käyttökelpoisuutta.

Ehdotuksia erityisen vaikuttaviksi kestävyyskysymyksiksi

Tulevaisuusvaliokunnan lausuntopyynnössä kehotettiin ehdottamaan muutamia erityisen vaikuttavia kestävän kehityksen kysymyksiä, joiden ratkaisemiseen Suomessa olisi hyvät edellytykset keskittyä,

riippumatta siitä onko ne käsitelty selonteossa. Olemme koonneet alle lyhyen listauksen asioista, jotka vahvistaisivat Agenda2030:n ohjelman toteuttamista Suomessa ja tarjoamme näitä myös muihin valiokuntiin. Ehdotukset perustuvat pääosin Luontopaneelin uusimaan mietintöön “Kestävyysmurros edellyttää johdonmukaista ja läpileikkaavaa politiikkaa – Hallitustenvälisen luontopaneelin (IPBES) arviointiraporttien keskeiset viestit ja suosituksia kansallisen luontopolitiikan suunnitteluun ja päätöksentekoon” (Laako ym. 2024).

1. Muodostetaan yhteinen tulevaisuudenkuva luonnon ja ihmisen yhteishyvinvoinnista ohjaamaan kaikkien hallinnonalojen työtä. Kaikista eduskuntaryhmistä, kaikkien ministeriöiden asiantuntijoista ja tutkijoista koostuva työryhmä voisi laatia hallituskausien yli ulottuvan tulevaisuudenkuvan suomalaisen luonnon ja yhteiskunnan pitkän aikavälin tavoitteista. Työryhmän laatima tulevaisuudenkuva asettaisi lähtökohdan ja tavoitteen kaikille uusille lakiehdotuksille ja politiikkavaihtoehdoille. Yhteinen jaettu tulevaisuudenkuva nojaa konsensukseen, mutta se voi sisältää useita toisiaan täydentäviä ja erilaisia näkökulmia.

2. Säädetään luontolaki. Kaikkia hallinnonaloja sitova luontolaki sisältäisi perinteisen luonnonsuojelun ohella muun muassa sitovat tavoitteet sekä ekosysteemisuunnittelujärjestelmän, joka ohjaisi maankäyttö ja erilaisten hankkeiden luvitusta. Laki velvoittaisi luontohaittojen välttämiseen, lieventämiseen ja kompensointiin eli lieventämishierarkian noudattamiseen.

Luontopaneelin lausunnon ovat laatineet Ilari E. Sääksjärvi, Matti J. Koivula, Anna-Kaisa Kosenius Heikki Mykrä ja Outi Silfverberg.

Viitattu kirjallisuus

Boström, C., Aalto, J., Hyytiäinen, K., Häyrynen, S., Jarva, J., Koivula, M., Kotiaho, J. S., Laine, I., Mykrä, H., Nieminen, T.M., Pappila, M., Paulomäki, H., Silfverberg, O., Sääksjärvi, I. ja Sumelius, H. 2024. Vedenalaisen luonnon köyhtyminen Suomen rannikkoalueilla. Luontopaneelin yhteenveto ja suositukset luontopolitiikan suunnittelun ja päätöksenteon tueksi. Suomen Luontopaneelin julkaisuja 1A/2024.

Hyvärinen E., Juslén A., Kemppainen E., Uddström A. & Liukko U.-M. (toim.) 2019. Suomen lajien uhanalaisuus – Punainen kirja 2019. Ympäristöministeriö & Suomen ympäristökeskus. Helsinki. 704 s.

IPBES. 2024. Summary for policymakers of the thematic assessment of the underlying causes of biodiversity loss and the determinants of transformative change and options for achieving the 2050 Vision for Biodiversity (transformative change assessment).

IPBES. 2024. Summary for policymakers of the thematic assessment of the interlinkages among biodiversity, water, food and health (nexus assessment).

Kontula T. & Raunio A. (toim.). 2018. Suomen luontotyyppien uhanalaisuus 2018.

Luontotyyppien punainen kirja – Osa 1: Tulokset ja arvioinnin perusteet. Suomen ympäristökeskus ja ympäristöministeriö, Helsinki. Suomen ympäristö 5/2018. 388 s.

Kotiaho, J. S., Bäck, J., Herzon, I., Häyrynen, S., Jokimäki, J., Kallio, K. P., Kulmala, L., Laine, I., Lehikoinen, A., Nieminen, T.M., Oksanen, E., Onkila, T., Pappila, M., Silfverberg, O., Sinkkonen, A., Sääksjärvi, I. ja Kangas, J. 2023. Suomen luonnon tila ja tulevaisuus – toimenpidekuilun analyysi ja ratkaisuja luontokadon pysäyttämiseksi. Suomen Luontopaneelin julkaisuja 4A/2023.

Laako, H., Aalto, J., Boström, C., Hyytiäinen, K., Häyrynen, S., Jarva, J., Koivula, M.J., Kosenius, A.-K., Laine, I., Lehikoinen, A., Mykrä, H., Onkila, T., Paloniitty, T., Pappila, M., Silfverberg, O., Sääksjärvi, I., Wolff, L.-A. ja Kotiaho, J.S. 2024. Kestävyysmurros edellyttää johdonmukaista ja läpileikkaavaa politiikkaa – Hallitustenvälisen luontopaneelin (IPBES) arviointiraporttien keskeiset viestit ja suosituksia kansallisen luontopolitiikan suunnitteluun ja päätöksentekoon. Suomen Luontopaneelin julkaisuja 4/2024.

Lehikoinen, A., Aalto, J., Boström, C., Ekroos, J., Herzon, I., Hyytiäinen, K., Häyrynen, S., Jarva, J., Jokimäki, J., Kotiaho, J. S., Kuussaari, M., Kosenius, A.-K., Laine, I., Mykrä, H., Onkila, T., Paloniitty, T., Pappila, M., Silfverberg, O., Sääksjärvi, I.E., Wolff, L.-A. ja Rytteri, S. 2024. Maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden edistämisen keinot ja hyödyt Suomessa. Luontopaneelin yhteenveto ja suositukset luontopolitiikan suunnittelun ja päätöksenteon tueksi. Suomen Luontopaneelin julkaisuja 2A/2024.